

Tretji pogled

Dogodek v retrovizorju

V izvedbenih umetnostih se umetniško dejanje zgodi v trenutku izvedbe – vendar samo pod pogojem, da gre za javni dogodek oziroma da je na tem dogodku prisotna publika. To je dogodek, s katerim se mora gledalec/ka že vnaprej uskladiti, na njega se mora odpraviti, v tem smislu se mu mora prilagoditi, se mu odpreti. V dogodek mora verjeti, še preden se znajde v njem. Še preden kupi vstopnico, že veliko investira v dogodek. Danes, v hipertrofiranem dogajalnem času, je to izjemna investicija. Še toliko bolj, ker danes dogodek od nas ne zahteva več fizične premestitve – dogodek je postal digitalno pretočen.

Vsaka predstava ali performans je dogodek, ki išče svoje mesto v javnosti. V času tega umetniškega dejanja javnost zastopa publika. Vsak gledalec/ka posebej je zastopnik javnosti, ki legitimira ta umetniški akt. Javnost mora fizično zasesti svoj sedež v dvorani, da bi izvedbena situacija imela svoj smisel. To je pogoj za vzpostavitev dogodka. Končni domet umetniškega dejanja je zasesti svoje mesto v hierarhiji javnih dogodkov in ubežati izbrisu v spominu gledalca/ke. Prav spomin je tisto polje, v katerem se dogodek bori za to, da postane Dogodek.

Dogodek v kontekstu izvedbene situacije pa ni zunanja spektakularna pojavnost, temveč učinek, s katerim se umetniški akt zapiše v spomin publike in javnosti. Dogodek, ki ga zasleduje izvedbena umetnost, se skriva za tistim, kar se kaže. Dogodek se zabeleži v pogledu, v tem, kar gledalec/ka vidi, in v tem, kako se videno umesti v register vsega, kar smo do tega trenutka videli, vedeli in izkusili. Zasesti to neizbrisno mesto v spominu publike je ambicija vsakega umetnika – nekateri to mesto terjajo manifestno, drugi si ga poskušajo priboriti z majhnimi koraki in bolj ali manj domišljenimi strategijami.

Problem umetniškega dogodka je, da ga je, še posebej danes, na prvi pogled velikokrat težko prepoznati. Potrebuje še drugi pogled. To je tisti pogled, ki se gleda, kako gleda. Ko se znajdemo na javnem dogodku, se to začne dogajati samo po sebi, takrat postanemo občinstvo. Postanemo del začasne skupnosti izvajalcev-gledalcev. Naša naloga v tej skupnosti je, da se zavestno posvetimo gledanju, pogled zdaj ni več avtomatizem naključnega opazovanja, temveč dejanje, ki osmišlja izvedbeno situacijo. To je stanje posebne pozornosti, dogovorjene budnosti, občutljivosti in potrpežljivosti. To nalogo smo pripravljene sprejeti in za povračilo pričakujemo dogodek.

V spektakularnosti digitalne sodobnosti doživljamo obraten proces. V dogodek ni potrebno investirati ničesar (razen naročnine za digitalno omrežje), dogodek se nenehno dogaja, spodriva samega sebe, producira, demantira, analizira, komentira, briše samega sebe. Zasede mesto prvega, drugega in tretjega pogleda – tistega, ki namesto nas govori, kaj gleda. Tudi v tej situaciji je vsak od nas javnost, toda prag naše kolektivne občutljivosti, budnosti in pozornosti komaj še vzdrži pojem občinstva. Naša sposobnost prepoznavanja

dogodka je paralizirana. Tehnologija danes omogoča ideologiji, da si postopoma prilašča preteklost s svojo interpretacijo zgodovine in prihodnost s svojo vizijo edine možne prihodnosti. Amnezija zgodovinskega spomina je danes dominantna strategija vseh političnih sistemov. Pogoj za njen uspeh je, da izgine občinstvo.

Dokler smo sposobni verjeti v dogodek, bo občinstvo živelo. Dokler smo pripravljeni zasesti svoje mesto predstavnika/ce javnosti v izvedbenih protokolih sodobne umetnosti, bo dogodek imel svojo priložnost. Izvedbena umetnost ni polje ultimativne svobode, podreja se fizični, produkcijski, finančni, infrastrukturni realnosti in družbeni konvenciji. Kar je v izvedbeni umetnosti ultimativno odprto, je potencial dogodka, ki ga v to razmerje investirajo izvajalci in njihova publika. Prav ta potencial je tista obljuba, ki umetnike in gledalstvo zmeraj znova pripelje skupaj na dogovorjeno mesto ob dogovorjenem času. Ne glede na to, kaj se v tej dogovorjeni situaciji zgodi, se je nekaj zgodilo že s samim formiranjem publike – zgodila se je napetost potenciala, ki ima svojo vrednost prav v tem, da nas je pripeljal skupaj. Že samo to dejstvo je dogodek vreden svojega premisleka, vreden je svojega prostora in časa, vreden je priložnosti, da ga skupaj in javno mislimo in artikuliramo.

Zbor za publiko pa predvsem želi vzpostaviti priložnost za tretji pogled. Tretji pogled je pogled, ki se obrača nazaj, ki samega sebe opazuje v retrovizorju pravkar videnega. Tretji pogled se bori za prostor v spominu, brska po svežih sledih tega, kar se je pravkar zapisalo v spominsko tkivo, in se sprašuje, zakaj so nastale luknje, povezave, preskoki. Tretji pogled poskuša razrešiti uganko lastnih stereotipov, cenzur, okrajšav, poenostavitev ali spekulacij ... Šele tretji pogled lahko detektira, artikulira in formulira dogodek, mu naredi prostor v pisani zmešnjavi vtisov ali ga potisne nad sivo površino navidezne monotonije ... Tretji pogled je tisti, ki gleda v retrovizor in govori, kaj vidi. Če ga v tem trenutku kdo posluša in sliši, se je zgodila javnost.

In mogoče ... Mogoče se bo, medtem ko se bomo poslušali, marsikdo od nas spomnil tudi nekega trenutka v predstavi, neke geste v performansu, nekega pogleda, ki ga je zadel in prevzel, ali zdrsa, ki ga je razjezil in razočaral. In mogoče se mu bo zdelo, da je o tem treba spregovoriti, da je na to treba opozoriti, da bi bilo zanimivo slišati, ali je še kdo opazil, začutil kaj podobnega. In mogoče bomo v eni od teh opomb zaznali neko pomembnost, ki je sprva neopazno zdrsnila mimo nas, toda zdaj, osvetljena z razmislekom, postavljena v niz nekega miselnega sosledja, zdaj, kar naenkrat to mogoče celo postane trenutek s statusom dogodka, ki si ga je vredno zapomniti. Zaradi tega je vredno brskati po spominu na pravkar končano in zbirati misli v bolj ali manj nezadostne besede. To je dogodek, ki ga nihče ne more narediti za nas ali namesto nas, niti kritika niti teorija. To je dogodek, ki ga lahko naredimo samo sami zase in temu dogodku želi Zbor za publiko dati priložnost.

Bojan Jablanovec,
umetniški vodja VN, pobudnik in avtor zamisli Zbora za publiko